

גדולה הכנסת אורחים

מנהגו של הסבא קדישא מרגא ה"חפץ חיים" זצוק"ל היה, שכאשר היו לו אורחים עניים בליל שבת לא היה מזמין "שלוש עליכס" אלא מקדש מיד ואוכל. כפי שפסק בעצמו בספרו "משנה ברורה" בתחילת סימן רע"א, שם נאמר בשו"ע: "כשיבוא לביתו מיהר לאכול מיד", ומבאר המשנה ברורה: "היינו לקדש, כדי שיוזכר שבת בעת תחלת כניסתו, ואם אינו תאב לאכול, יכול להמתין מלקדש עד שירעב, שכבר זכר את השבת בתפלתו". אולם, מוסיף המשנה ברורה, כאשר יש לו אורחים, עליו לקדש את פניהם ולפנות לאכול מיד. מן המה"צ רבי לוי חסמן זצוק"ל, המשגיח דרשיבת "חברון", שאל פעם את ה"חפץ חיים" אודות הנהגתו שלא לומר "שלוש עליכס" בעת שהיו אורחים מסובים על שלחנו. השיב ה"חפץ חיים": המלאכים אינם רעבים, ואין הם סובלים צער של רעב, ולכן ביכולתם להמתין עד שהאורח ישובור את רעבונו...

הכנסת אורחים לשם מה?

רבינו הגדול מרן בעל ה"אבי עזרי" זצוק"ל נהג בשנות בחורו, כמו רבים אחרים, ששקד על התורה יומם ולילה, להתארח לאכול חלק מארוחותיו אצל משפחות בעלי הבתים שבניויה. בזכרוננו שנתמרו עובדות שהיה ניתן ללמוד מהם מוסר השכל נוקב. באחת השבתות לצד בני ישיבה, באותה שבת הוזמן אורח עני, מורעב. כאשר התחילה הסעודה, מיד התנפל האיש המורעב על המנה שהוגשה לשולחן ובלעה בעודה בכפו... עוד המנה בין שיניו, מיהר לתבוע מבעלת הבית להגיש את המנה השניה... בעל הבית נשך שפתיו ולא הגיב, כדי שלא לפגוע בעני, ומשום כך הורה להגיש את המנה השניה. אולם, משחזר העני על התנהגותו המזוהה והמורשך לבקש שיגישו ממנה את יתר האוכל... לא עזר בע"ז בפנשו ופנה אל העני בשאלה בלשון רכה, האם זו מדת דרך ארץ, להתנהג כך, כשמוכים על שולחנם של אחרים? הדברים יצאו מפיו, ואשתו של בעל הבית הגיבה בתרעומת; אינני מבינה, האם הוזמן האורח לביטנו כדי ללמוד פרק בהלכות דרך ארץ? הרי הוזמן אותו כדי להאכילו ולהשקותו, ואם כן מדוע מצאת לנכון לחנק אותו... הדברים הללו שמעו אז, נצברו על לבו של הרב שך וליווהו תמיד כפרק מוסר בהכנסת אורחים ודאגה לזולת.

מי בעל הבית

אחד הרבנים נכנס פעם לבקר את מרגא בעל ה"אור שמח" הגאון רבי מאיר שמחה זצוק"ל. בי מאיר שמחה היה שקוע במחשבה של תורה ושבת לבקש המארח לשבת. כשהבחין בכך, התנצל לאורח, וסיפר לאורח את המעשה הבא ששמע מפי רב אחד: פעם בא הקיסר לעירו וזכיר את הרב בביתו. הרב היה נרגש, הוא נעמד וביקר את הקיסר ברכה שתיקנו חז"ל, ומתוך כך שחך לבקש מקיסר לשבת... שאל הקיסר: "האם זהו מנהג יהודי, שאין מבקשים מהאורח לשבת?" ענה לו הרב: "בשעה שהקיסר נכנס לביתו נעשה הוא בעל הבית ואני האורח. אני מחכה, איפוא, להזמנת הקיסר שאוכל לשבת..."

איך כורתים ברית

הגה"ק רבי שמחה בונם מפשיסא זצוק"ל הורה פעם אחת לרתום את העגלה וליסוע לוורשה. בבואו לעיר עצר ליד בית מרוח ונכנס פניהם. הוא התיישב ליד שני אנשים פשוטים, סכלים במקצועם, והקשיב לשיחתם. האחד שאל את חברו אם כבר למד את פרשת היום בחומש, ונענה בחיוב. שאל הראשון, נאמר בפרשה "ויכרתו שניהם ברית", איך כרת אברהם אבינו ברית עם גוי ורשע כמו אבימלך? השיב לו השני, גם לי הוקשה הפסוק הזה, כי היה יד לומר "ויכרתו ברית", ולמה נאמר שניהם? אלא התורה מגלה לנו שאף שכרתו ברית, נשארו שניהם, שני עולמות שונים... לאחר ששמע רבי בונם את הדברים יצא וחזר לפשיסא, ואז גילה שכל מטרות נסיעתו לא הייתה אלא כדי לשמוע את דברי שני הצדיקים הנסתרים האלה.

צניעות והסתרה

הגאון הגדול רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, בהספדו על חותנו מרן הגאון משעבין זצוק"ל אמר את הדברים הללו: הייתי אצל כבוד חותני זצ"ל ועשירים שנה לא זזה ידי מידו הגדולה, וכנהוג היו לי מה לספר עובדות מחיי מרן זצ"ל, אך כשם שבחיים חיותו סלד מרן מפירוטם מעשיו שהיו צנועים וחבוים, אינני רוצה גם עתה לתת פרסום לעובדות שאולי אין זה לרצונו, ואומר לכם אמירה נאה שהיא אומר מרן זצ"ל.

כשהמלאכים באו לאברהם, שאלו "איה שרה אשתך", ואברהם השיב: "הנה היא - באהל". ומפרש רש"י:

ניתן להשיג את הקונטרס הנפלא "קיצור דני פתיחת המקור בשבת כשהנהגה דולקת" ובו "אופנים ענייני פתיחת המקור בבית המחבר משך הכמה 47 מודיעין עילית או בטל 08-9741911

הוקדש ע"י ירידנו הרכ הנאון רבי אריה אינוורסקי שליט"א לרגל השמחה הגדולה בחוללת נכדתו שתי"א בת לחתנו ירידנו הר"ר רבי בנימין קרלינסקי שליט"א

הוקדש לכבוד השמחה הגדולה בבית הנאון רבי יעקב הכהן אגנלדר שליט"א משגיח ישיבת חברון החדשה בנישואי בנו החתן ירידנו נעים ההלכות המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה בה"ח בנימין שמואל אגנלדר נ"ו

ע"ב הכללה המוחללת תח"ל בת ירידנו הרב הנאון רבי משה יליב סילבר שליט"א אשר תקיים ביום י"ט חשוון אולימפי כבוד דוד בית שמש שיוזב לבנות בית נאמן בישראל

כשאפתם הסעודה בדרך ישראל סבא בנות ובשמחה בשפע ברכת והצלחה וכל טוב לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

לעילוי נשמת רבי רפאל יהודה ב"ר אברהם ורחל ברוך זצ"ל נלב"ע" מרחשוון רה"י שנת הוצנח ככלות השנעה לפטירתו ע"י בני ירידנו הר"ר רבי דוד ברוך שליט"א

מצורף לגיליון זה
מאמר רבינו ראש
הישיבה זיע"א
בקובץ נפרד

בסיעתא דשמיא

רוממות

פרשת ורא תשפ"ו

גיליון 488 שנה י"א

גיליון שבועי לבני התורה

רוממות דפרשה

הנאון רבי דוד גולדשטיין שליט"א

תפילה על הרשעים

וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: נאברהם היו יהיה לגוי וצאם ונבכרו בו כל גוי הארץ (יחזק' יח). [מבואר שכיון שאברהם יהיה לגוי גדול, לכן לא ראוי לכסות ממנו את הידיעה על איבוד סדום. ויש להבין מה נתינת טעם יש בזה. וביאר הרמב"ן: היות שאברהם עתיד להיות מפורסם בכל גוי הארץ לברכה, שמא יאמרו הדורות הבאים: 'נתאכזר הצדיק על שכניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל'.

כלומר, מידע הדין היה הקב"ה מעלים מאברהם את מהפכת סדום כדי שלא תפלה עליהם וימותו בעוונם, אולם כיון שלאנשי הדורות הבאים יהיה פשוט שהקב"ה כן גילה זאת לאברהם, כדברי הנביא (עמוס ג, ז), כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, ויבואו לאברהם שלא התפלל עליהם. על כך הודיע לו הקב"ה על כך, ואכן, אברהם מיד התפלל עליהם. - למדנו מכך שיש תביעה על הצדיק להתפלל על הצלת הרשעים מדינם, וכיוצא בזה מצינו אצל נח שנתבע על כך שלא התפלל על בני דורו שינצלו (וה"ק ח"א טז, ב), ועל כן נקרא המבול על שמו - "מי נח" (ישעיה נד, ט).

יש להבין מה פשר הדבר, והלא לכאורה התפילה על רשעים שינצלו מעונשם היא ביזוי ופגיעה בכבוד שמים, ובפרט לפי מה שאמרנו במדרש (ויק"ר כד, ב), שבשעה שהקב"ה עושה דין ברשעים שמו מתגדל בעולמו. ואין יתכן שהצדיקים נתבעים להתפלל עליהם שינצלו.

ב) ונראה לומר שזו אכן היתה הסיבה שנה לא התפלל על בני דורו, כי הכיר בגדול רעתם, והיה סבור שתפילה עליהם היא פגיעה בכבוד שמים, ואדרבה, "באבוד רשעים רינה" (משלי יא, ג), ויגדל כבוד שמים במיתתם.

אך חז"ל מלמדים שנח טעה בזה, מפני שהיה לו להבין שאם הקב"ה גילה לו שאנשי דורו עתידים למות, הכוונה היא לרמוז על השלילי הצלחתם, וכיון שהקב"ה רוצה בזה - שוב אין כאן פגם בכבוד שמים. וכן אמרו מפורש בזוהר חדש (נח חב), שאמר הקב"ה לנח: 'ואמרת לך בדיל דבעי רחמין על עמלא' (-אמרת

1. מעובד מתוך כתביו

המשך בעמוד 2

לעילוי נשמת סבא דמשפטים צדיק מושל ביראת אלוהים מקים עוליו של תורה ואשר לחם על מורשת אבות מרן הגאון החסיד והעני

רבי רפאל ברוך ב"ר יעקב טולידאנו זצוק"ל

נלב"ע" מרחשוון תש"א - 55 שנה להסתלקות

הוצנח ע"י בני ירידנו הר"ר רבי גבריאל טולידאנו שליט"א

לע"ה האשה החשובה

מרת חיה שרה מרים ב"ר שמואל אלתרן קרפץ ע"ה

נלב"ע" מרחשוון תש"ע - 111 שנה

הוצנח ע"י נכדתי ירידנו הר"ר רבי חיים ורבי שמעון בני הגאון הגדול רמ"מ קרפץ שליט"א

הוקדש ע"י ירידנו הגאון רבי ברוך מרדכי שנקר שליט"א

בנישואי נכדו שנקר המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה

הרב מאיר צבי שנקר שליט"א

בן נכדו הרב הגאון רבי יעקב שנקר שליט"א

ואוסיפו נכדתו הכלה המוחללת תח"ל

בת לחתנו הרב הגאון רבי צבי פרלמוטר שליט"א

ע"ב המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה

בה"ח אל"ף מנחם ירדני נ"ו

מחיי ישיבת פוניב"ה

שיוזב לרווח נחת וקדושה מכל יוצ"ח

ויזב לבנות בית נאמן בישראל כשאפתם הסעודה

בנות ובשמחה בשפע ברכת והצלחה וכל טוב

לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

ברכת מזל טוב

נשגור מלב מלא וגדוש שמחה וצחלה

קמיה המעמימים שנקר אורח ומחיינו בדרכי התורה הק'

מורינו הגאון רבי אדם פרנק שליט"א

ר"מ ישיבת ח"י

לרגל השמחה הגדולה בהשגחה השגורה במענו

באירוסין בתו הכלה המוחללת תח"ל

ע"ב המופלג בתורה ויראה ומעוטר בכל מידה נכונה

בה"ח דוד ורמ"ו

מחיי ישיבת כנסת יצחק - תורה

בן ירידנו הר"ר רבי בן ציון רוט שליט"א

יתר' ויזב לקשר של קיימא ולבנות בית נאמן בישראל

כשאפתם הסעודה בדרך ישראל סבא

בנות ובשמחה בשפע ברכת והצלחה וכל טוב

לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

המאחילם מעומקא דליבא

בני ש"ד ישיבת חז"ל יוסף שלום

כנגד המתפללים בתוך ארבע אמות, ודוקא לפנייהם שלא יפסוק בינם לכותל אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד ע"ל, ומשמע דאם יש דברים החוצצים ממילא שוב אין טעם לאסור. ולפי"ז נראה דאין זה איסור גמור וכמו דנפסק בענין שלא יהיה דבר חוצץ. והמהרש"ם בדעת תורה (קבד, כתב: ג"ל ד"ל בדומן הזה דאין מכוונים בתפילה כמ"ש הרמ"א (סימן קא), ובפרט בקטן וע"ה וכדו', שוב אין חילוק בזה בין לפניו ובין מצידו ויש להקל.¹

המתפלל במקום מעבר

כתב המהרש"ם בדעת תורה (קבד, ונ"ל דאם עמד להתפלל במקום שרבים עוברים, כגון באמצע ביהכ"נ, דמי לקבר המזיק את הרבים דמותר לפנותו ואינו תופס מקומו, וצ"ע.

ובהליכות שלמה (תפילה פ"ח עמוד קיד) כתב: העומד בתפלה במקום הילוך הציבור מותר מדינא לעבור כנגדו, אלא שראוי להחמיר בזה לכתחלה אם לא במקום מצוה, ובכל כו"ג י"ל דאין אדם אסור דבר שמינו של, והואיל להניח אל הפתח אלא רק זו העוברת לפני האיש. זה אין בכחו לאסור לעבור כנגדו במקום העשו לכן. ומ"מ כתב שם דאין היתר לעבור כנגד המתפלל אלא לצורך מצוה גמורה, כגון כהן כדי שיעלה לדוכן או הנצרך לנקבו. אבל הפסיעות שקודם שמו"ע אסור לפסוע כנגד המתפלל.²

וכתב בספר ציוני הלכה (תפילה עמוד רסט) כתב מרבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דמותר לעבור כנגד המתפלל לצורך דבר מצוה, והראיה שנהגו בירושלים

"וישכם אברהם בבקר אל המקום

אשר עמד שם" (יט, כז)

לעבור לפני המתפלל

איתא בגמ' (ברכות כז, ב) אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל.

בצדדין

כתב השו"ע (קבד, אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות: ודווקא לפנייהם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד. וכתב המג"א (סק"ה) ובוזוהר איתא דלכל צד אסור, ע"כ. ובפמ"ג שם כתב שדברי הוזהר נאמרו לענין מן הצד, אבל צדדין שלפניו אפשר כלפניו דמי. ובא"ר (סק"ח) כתב דדברי המג"א דחוקים. ובמשנ"ב (סק"ז) כתב, והוזהר אסור אפילו בצדיהם תוך ד"א, ע"כ. ודעת החזו"א (הובא בספר ד"א של תפילה עמ' ג) דלהא"ר מותר לפסוע לצדדין אף אם היה עומד ממש מול פני המתפלל.

ובספר תפארת שמואל (עמוד כ) כתב: נחלקו המג"א וא"ר בדין צדדין שלפניו, ורבינו מרן ה"דרכי שמואל" זצ"ל נקט דספק דרבנן להקל, וכשאין דרך אחרת היה רבינו עובר, ובביהמ"ד "אגודה" היקל לעבור לפני המתפללים כשהלך נקמומו, ולעומת זאת כשהתפלל בביתו הקפיד ע"י, ואפשר מפני שהיתה חציצה של ספסלי ביהמ"ד, ורבינו אמר דא"י אסור גמור. והוסיף שם בהגה"ה לתפא"ש, דנראה לבאר דברי רבינו זצ"ל דאין זה איסור גמור, שכן יש משמעות בדברי הלבוש (קבד, שכתב וז"ל, אסור לעבור

שהכהנים עוברים כנגד המתפללים לרחוץ ידיהם לברכת כהנים. ותי"ח אחד שאל את הגרי"ש אודות שמהרה ונצטרך לעבור לפני המתפלל. והשיב: תמצא לעשות איזה דבר מצוה ויהיה מותר.

וכתב בספר יד אהרן (עמוד כז): שמעתי מפה קדשו של רבינו מרן הגר"מ שך זצ"ל, שדין זה שאסור לעבור לפני המתפלל, הוא רק במקום שאינו מיוחד לרבים לעבור שם, כגון בין הספסלים וכיו"ב, אבל מעבר העשו לרבים מותר לעבור ולא לשבת אף בתוך ד"א של המתפלל, אפילו אם המתפלל עומד במקומו הקבוע, וכ"ש אם המתפלל עומד במעבר, וטעמו ונימוקו עמו, דאין יחיד יכול לאסור ע"י תפילתו את הציבור מלעבור עד כאן שמעתי. וצ"ל דטעמו הוא שלא מסתבר שרבנן אסרו לעבור לפני המתפלל ולעכב רבים מלעבור, ולכן ע"כ לא תקנו ככה"ג שאסור לעבור לפני המתפלל, ושוב מצאתי ש"כ בשו"ת מהרש"ם (או"ח סימן קב) והוכיח דין זה מהא דמבואר בסנהדרין (דף מז) דקבר המזיק את הרבים מותר לפנותו, אלאם צריך רבים נדחה מפני איסור דרבנן דיחיד, אך מסיק שם שצ"ע לדינא.

וכתב הגר"ע גורן שליט"א: אדם שמתפלל בכניסת בית הכנסת האם מותר להכנס להתפלל ולעבור כנגדו. אמר רבינו זצ"ל: שהוא חשיב כגולן, ובעצמו הכניס בחור פנימה כנגדו.³

והגאון רבי בנימין גינצלר שליט"א אמר ששמע מרבינו ה"דרכי שמואל זצ"ל, בעובדא שאחד היה צריך לנסוע בדחיפות, והמונית כבר חיקתה בחוץ, שאמר לו בלחישתו כי באמת צריכים לידע כי זה דאין עוברין לפני המתפלל אין הוא אסור גמור, רק הלכה שאין לבטלה בחינם.

5. כתב בנוכח פני ה' (עמוד נח): מוטו משמיה דמרן בעל האבי עזרי שהיה עובר כנגד המתפללים אחר מר התפילה בישיבה, ואף אני עצמי זכר זאת בהיותי במחיצתו בישיבה הק', ומפורסם דטעמו היה דכיון שהישיבה ביסודה הוא 'מקום תורה' כל הזמן, ורק בזמן התפילה עומד לתפילה, אך ברגע שגמורה התפילה וכן אין מקום מיוחד לתפילה אלא ללימוד, וממילא אין זכות לעומדים שמו"ע. וכן נהג מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל כשהיה מסדר קידושין ועמד בלא להתפלל מנחה במעבר לחופה, והוא עבר כנגדו בסעודה שהם מזליים שאין המקום מיוחד לתפילה אלא לערובת החתונה, וממילא אין איסור לעבור כנגדו. 6. מ"מ בתפארת שמואל כתב: שרבינו זצ"ל התפלל בביהמ"ד הגר"א כשהיו מתפללים היה הולך סביב הבימה בהקפא יתירה כדי שלא לעבור לפני המתפללים.

הוסיף הגר"ש דהלכה זו כיון שנחננופה אפילו ביד היראים, אין לחפש בה צדדי היתר, אלא אדרבה לחזק האיסור. ומסופר על בעל האגרות משה (ספר ר"מ פיינשטין עמ' 28): פעם בוויעד של אגודת ישראל פילס רבי משה דרכו לפניהם עם כמה רבנים, כשנפתחו נעצו. לפניו עמד אדם שקוע בתפילה שמונה עשרה, לא היתה כל דרך אחרת להניח אל הפתח אלא רק זו העוברת לפני האיש. עברה שעה קלה והאיש עדיין עומד ומתפלל, מלווה לחש לו שהשעה כבר מאוחרת, היה זה משה אבנר ר"מ משה, ועד ריק ניצב מולו. ועד שי נצטו דעת בספר ארבע אמות של הלכה (עמוד תלת) במעשה המפורסם עם הגה"צ רבי דוד בהר"ן זצ"ל בדמיוש'ל תוכנה הודרו להדלקת נרות ויצא מביה"כ דרך החלק, היה זה משום שמסבבו היו עדיין מארכין בתפילה. אך מ"מ עיון בספר אורח דוד (קנב) שבהביאו מרבינו ה"דרכי שמואל זצ"ל דהמעשה היה עם הגאון רבי זונדל קרויזר זצ"ל ולא עם הגר"ד בהר"ן.

1. כתב בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן שמח) בשם רב האי: שליח צבור המתפלל אסור לעבור לפניו אעפ"י שאינו מתפלל תפילת עמידה. 2. סיפר רבינו משה ששמוע מהגאון רבי גדליה דני זצ"ל שחזר בדבומנו יש להקל בזה כיון שאין מכוונים בתפילה בכיוון חוץ (כמש"כ הרמ"א בסימן קא), והוסיף הגר"א זצ"ל שהגר"א ויטריטוב זצ"ל הוא מתפלל ואין לעבור מלפניו. 3. ועיון באשל אברהם (בוטשאטש סימן קב) דכתב דהטעם של בבלוב הכונה ושיניה כנגד, טעמא חדא הוא. וכל שלא שייך חשש בבלוב הדעת מומילא אין חשש לטעם השני כ"כ. 4. ומרן הגר"ש איעבאר זצ"ל אף התרעם על מי שרצה לומר שמותר לצורך כל מצוה, ואמר: בסברות אלו ניתן לעקור ח"ו את השו"ע, שהרי בכל אדם ניתן לומר סברא זו, וא"כ עקרת כל תורת איסור זה. ובשיחתו עם תלמידים

בתפילה הנהגה, אלא להודיע ולהכיר שאין מי שיוכל להפיק רצון איש ואיש כי אם הוא יתברך. ולכן זוכה שהוא נענה תחילה, כי סוף סוף הוא המתפלל, ותפילתו היתה מובחרת (ולפי דבריו נמצא חידוש, שהמתפלל על חבירו מתוך כוונה כדי שיהיה נענה תחילה, אין הדבר מועיל, לפי שאין תפילתו לשמה).

והנה, אמרו חז"ל (ברכות יב, ב): 'כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא, ופירש המאירי, שהוא מדידות החכמים ומטכסיהן שלא יאזכר פורק עול ומתיאש מענייניהם הצריכים לחבירו. וכן מצינו בגמרא (מכות יא, א) שהכהן גדול נתבע ונענש על מה שהיה יכול להתפלל על אנשי דורו ולא התפלל, וביאר המהר"ל (ח"א) שכל דבר שאפשר לעשות, מוטל עליו לעשות, ואם אינו עושה נחשב פושע. ומי שהוא גדול בדורו נחשב הוא אל הכלל כמו הלב שתלויים בו כל האברים, וכיון שהכל תלויים בו יש לו לבקש רחמים עליהם.

מעתה, להאזין תלוי בו, והרב שתלמידו תלוי בו, חייבים לבקש עליהם רחמים, ונענשים אם לא יתפללו. וכאשר יתפללו עליהם, שחרם הוא שהם עצמם נענים תחילה.

להישאר מחובר למקור החיים

ותקן ויתבין מדבר פאר שבע (כאיד). [א] פשוט הכתוב הוא שהגר טעתה בדרכה במדבר, אולם רש"י מביא את פירושו של חז"ל שחזרה לגילולי בית אביה. ויש להבין מדוע הוציאו המקרא מפשוטו. ובפרט שלקמן (לז, טו) אצל יוסף נאמר לשון דומה "והנה תהא בפשדה", ושם בודאי הכוונה כפשוטו ולא על חסרון באמונה, ואם כן מדוע כאן ראו לדרוש כן.

וצריך לומר שאילו הכוונה היתה על טעות בדרך כפשוטו, הרי זה מיותר ואין סיבה שהתורה תזכיר זאת. ואפשר לספר שאזלר לא המים גם בלי להזכיר את הפסוק הזה. ולכן הבינו חז"ל שהכוונה לא כפשוטו, אלא שתעתה באמונתה.

המתפלל על חבירו הוא נענה תחילה

וה' פקד את שרה פאשר אמר ויעש ה' לשרה פאשר דבר (כא, א) יש לעיין מדוע נאמר שם 'פקד' בלשון עבר, ולא 'ויפקד' לשון הווה. עמד על כך רש"י, וביאר: "ללמד שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה, שנאמר לעיל (כ"ז) "ויתפלל אברהם אל הקלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו", וסמך ליה 'וה' פקד את שרה' - שפקד כבר, קודם שרפא את אבימלך".

לפי זה יתבאר דקדוק נוסף, מדוע נאמר כאן לשון 'פקידה' ולא 'לכירה', והרי הרמב"ן במאמר שפקידה' היא לשון זכירה והשגחה על הנפקד, והכוונה שה' זכר את שרה ועשה לה כאשר דיבר, וכן הלשון בכל העקרות היוולדות כמו ברחל ויוכרן אלקים את רחל, וכן בחנה, ע"כ. וקשה, מדוע לא נאמר בשרה לשון 'לכירה' כמו שנאמר ברחל.

אך לפי דברי רש"י שפקידה' כאן היתה תוצאה של תפילת אברהם על אבימלך - משום הכלל 'כל המתפלל על חבירו נענה תחילה', מיושב, כי דבר זה נרמז במילת 'פקידה', שכן מבאר המלבי"ם (ויקרא יח קמ"ח) ש'לכירה' היא עצם הדבר, ואילו 'פקידה' באה על דרך גמול טוב או רע. וכן כאן היתה 'פקידה' כגמול על כך שאברהם התפלל תחילה על אבימלך.

[ב] טעם כלל זה שהמתפלל על חבירו נענה תחילה, בפשוטו הוא משום 'מידה כנגד מידה', וכמו שאמרנו במשנה (סוטה ח, ב) 'במידה שאדם מודד בה מודדין לו'. והנה כיוצא בזה אמרו בגמרא (ב"ק צג, א) שהמקור דין על חבירו הוא נענש תחילה, וביאר המהר"ל (ח"א) טעם שניהם, לפי שילעולם אף קרוב יותר לא בקשתו. ונראה לפרש דבריו על פי מה שכתב בדרשות הר"ן (ד"רש ב) ש'כאשר יבוא התיקון מצד איזה מעתיר, יהיה המעתיך אמצעי באותו שפע השופע, ובאמצעותו יחול על אשר יעתיך בעדו'. ועל כן, כאשר השפע עובר דרכו, הוא באופן אחר ביאר המב"ש בבית אלקים (תפילה יב), שהמתפלל על חבירו תפילתו שלימה וטוהרה יותר, שכן בתפילת האדם על עצמו כוונתו להשיג את בקשתו ואינו תפילה לשמה, אבל כשמתפלל על חבירו 'אין כוונתו

[ב] יש לדקדק מהו הלשון 'ותקן ותתע', הלא המילה 'ותקן' מיותרת. ועוד, שמשמעות 'הליכה' היא שאין בה טעות, והרי זה סתירה מיניה וביה, שאין הליכה תעיה ואין תעיה הליכה.

ונראה שהכתוב מפרש לנו כיצד הגיעה לידי כך שחזרה לגילולי בית אביה, כי אין לומר שהסיבה היא מה שלא מצאה מים לישמעאל בנה, שהרי מסדר הפסוקים מבואר שכבר קודם לזה היא חזרה לגילולי בית אביה, ואין הגיעה לידי כך. אלא מפרש הכתוב: מחמת שיתולך, כלומר, שהלכה בדרך חלשה ושונה מדרך אברהם כמו שכתב הרמב"ן (שמות ב, א) ש'כל המודרו לעשות דבר חדש נאמר בו וילך', והיינו מהבחינה הרוחנית, כתוצאה מכך - 'ותתע', שחזרה לגילולי בית אביה.

[ג] ועדיין יש להתפלל, כיצד יתכן שאחרי שהגר היתה בביתו של אברהם, ונשא אותה לאשה, והתרוממה למדרגה רוחנית גבוהה שרגילה לראות מלאכים בבית אברהם (רש"י, טז, יג), מיד אחר שילוחיה איבדה הכל וחזרה לגילולי בית אביה!!

אלא כך היא המידה, שגם אחרי שאדם קנה לעצמו הרבה חכמה ודעת, עליו להמשיך להיות מחובר תמיד למקור הטהרה והחיים, כמו שאמרנו חכמים (כלים פ"ב מ"ב) 'המחובר לטהרה טהור'. אך אם הוא מתנתק מהמקור, מיד הוא מצוי בסכנה לחזור לגילולי הראשונים ולמדרגה הנמוכה שהיתה לו קודם שהגיע לרבו, וכדאמרנו אינשי 'זרוק חוטרא לאוריא אעיקריה קאי' (רש"י הלן פסוק כא). ועל כן צריך האדם להישאר תמיד מחובר למקור חיותו, ואם הוא יוצא ועוזב את מקום לימודו, עליו לדעת שסכנתו מרובה, ואף אם עוזב רק לזמן, מכל מקום באותה שעה שאינו מחובר למקור הטהרה, הוא בסכנה לתעות, לאבד מעלתו, ולחזור למדרגתו הראשונה.

ונראה שזה נכלל בדברי הרמב"ן באגרתו: 'וכאשר תקום מן הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו', ובפשוטו כוונתו שמחלקי הלימוד להוציא ממנו הנהגות מעשיות. אולם נראה שעומק נוסף טמון בזה, שעל ידי שהאדם מחפש בדעתו מה הוא יכול לקיים מתוך לימודו, ומחבר את הקיום בפועל ללימוד בסוגיא, הוא נעשה מחובר למה שלמד גם אחר כך, ואינו מתנתק ממקור חיותו.

לכבוד הרה"ג שליט"א, אחדשה"ט. אבוא בזה בהערה על גיליון פרשת נח שנה זו: ברוממות הפרשה עמ' ג' בתוך המאמר מדברי מרן זצוק"ל, תחת הכותרת "ה' הבחירה" נכתב "שכבר ביסוד הבריאה יש שבעים לשון", והוא משפט לא ברור לענ"ד שהיה נכתב שם שהקב"ה בלבד את שפתם שידברו בשבעים לשון וא"כ מה הכוונה שכבר ביום הבריאה יש שבעים לשון. ואיני יודע מה הכוונה בזה, אך אכתוב בס"ד מה שכתוב אצלי בענין זה בספרי חמודי יצחק (תוספת ו' עדיין לא נדפסה), שהיא מחלוקת הראשונים וכבר נחלקו בזה בירושלמי. ומחוסר פנאי אעתיק את כל הדברים;

"יהי כל הארץ שפה אחת" (א,א), ופרש"י, "שפה אחת", לשון הקודש. ע"כ. [ומקורו בתנחומא (סימן יט), ובירושלמי כדלהלן. וכן נראה מהדורות"ק ריש דף ע"ב, בסתרי תורה, ושם סוף עה"ב]. וכן הוא בתרגום יונתן ותרגום ירושלמי. ועיין גם בבצל הטורים. גם ברבינו בחיי (להלן פסוק ט') מפורש שבתחילה היו כל העולם מדברים בלשון הקודש שבו נברא העולם. ואמנם המורה על רש"י" הכא ציין לדברי רש"י לעיל (ב,כג) עה"פ "לואת יקרא אשה כי מאיש יקוּחָהּ זאת", שפירש שהוא לשון נופל על לשון ומכאן שנברא העולם בלשון הקודש, וכתב המורה דמקורו במדרש שם (יח"ד), שהביאו דוגמאות מלשונות אחרים שאין שם האשה נגזר משם האיש, דאין אומרים "גיני גיניאה", "אתרופו אתרופיאה", "גברא גברתא". והוסיף המורה, הואיל ועל כרחך העולם נברא בלשון הקודש, ממאחר שהלשון לא נשתנה עד דור הפלגה שנחלקו הלשונות, על כרחך שהשפה שדיברו בה עתה היתה רק לשון הקודש. עכ"ד. והבן עזרא כתב ד"ל לשון אחד" פירשו שפה אחת, וכתב על זה דהקרב אליי (בסברא) לומר שהיא לשון הקודש, והשמות של אדם וחוה וקין ושת ופלג הם עדים על כך. עכ"ד. [וכי"ב כתב המהרש"א במגילה (י"ב, ד"ה ויהי בנסעם) שאפשר לפרש פסוק ד"ל מלילות"א שהיה להם שפה אחת כעין עוה"ב". עכ"ד. ועל כרחך כוונתו שדיברו בק שפת לשון הקודש].

ונתקשתי, דהא לעיל בפרק הקודם בתולדות בני נח, כתוב שהם נפרדו "בארצותם איש ללשונו" (פסוק ה'), או "ללשונותם בארצותם" (פסוק כ' ופסוק לא), והא חילוק הלשונות לפי העמים והארצות היה רק אחד חטא דור הפלגה, וזה היה עונשם. ועוד דנראה בפסוקים שם שפירושם לארצותיהם ולמקומותיהם גם כן היה קודם הפלגה, והרי בפשטות הפסוקים הכא נראה שזה היה רק אחר העונש. ואולי צ"ל דלעיל כוונת התורה על שם סופם, שלבסוף נתפזרו לארצות שונות וללשונות שונים. ושור' שכן משמע ברמב"ן שם (פסוק ה') ולהלן (פסוק ב'), שפירושם בארצות ובאיים הרחוקים היה אחר הפלגה, ומינה משמע שם חילוק לשונותיהם לפי ארצותיהם היה רק אחרי כן.

אך באמת החזקוני וכן הרי"י בכור שור כתבו (להלן פסוקים ו-י"ז) עה"פ "ועתה לא יבצר" וכן "אשר לא ישמעו איש שפת רעהו", שכבר עכשיו הם ידעו כולם שבעים לשון ומהו היתה הסכנה

ישכח את כל הלשונות חוץ מלשון אחד, ומה שידע זה לא ידע זה. והוסיף, דאין לומר שעכשיו נתחדשו השבעים לשון, דאינו מסתבר שעכשיו נבראו הלשונות, והחזקוני כתב שאין כל חדש תחת השמש. עכ"ד החזקוני והרי"י בכור שור.

ושור' שנחלקו בזה בירושלמי מגילה (פ"א ריש ה"ט) ר' אלעזר ור' יוחנן, על פסוק דידן "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים", דחד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון, וחד אמר שהיו מדברים "בלשון יחידו של עולם בלשון הקודש". וע"ש בפירוש הקרבן העדה והפני משה, ויותר מזה מבואר בפירוש הקדמון יפה מראה (פירוש) על האגדות שביירושלמי, והוא להמרי"ש יפה בעל היפה תואר על המדרשים, דהמ"ד שדיברו בשבעים לשון מפרש ד"שפה אחת" היינו שכולם הבינו איש שפת רעהו, אך שלא תאמר שלא היה רק שפה אחת לכן כתב "ודברים אחדים", שהיו שבעים לשון. ואחרי שכלל לא את שפתם אלא נשאר ביד כל אחד רק לשון אחת. עכ"ד היפה מראה. והוא ממש כפירוש החזקוני והבכור שור.

ולפי שיטה זו שגם קודם לכן ידעו שבעים לשון, מיושבת קושייתנו מהפסוקים לדלעיל דכתבי שנתפרדו "איש ללשונו", או "ללשונותם", דבאמת גם קודם הפלגה נחלקו בלשונותיהם, שכל אומה דיברה בלשון אחרת, אלא שכולם ידעו והבינו את כל הלשונות, כאמור. ושור' שהמושג זקנים הכא כתב כן מכח קושייתנו גופה, דהקשה על רש"י פירש ש"שפה אחת" היינו לשון הקודש, ותימה דהא לעיל כתוב "ללשונותם", ותירץ די"ל ש"שפה אחת" היינו שידעו כולם שבעים לשון. עכ"ד.

בברכת התורה שיתן הקב"ה שתראו ברכה והצלחה בכל מעשה ידיכם, יצחק חיים פוס

עיטור רבנים או חכמים

לאהבת הדיוק הנני לתיקון טעות מחוכמת ומשמחת, צודה ושובת לב. מגיליון 'רוממות' דחג הסוכות דנא, המבושם והמרוקב בכל מיני מור ואהלות. בפרק המענה על אבניו רוענו רבינו שמואל זיע"א המתורגם משפת האנגלית, מכונה הישיבה הגדולה דעץ חיים בעיה"ק בשם "עיטור חכמים", ולא היה בנמצא ישיבה כזו, אלא שמה "עיטור רבנים". והטעות מבוארת ומבוהרת, שהמתרגם מלה"ק לאנגלית תרגם מילת "רבנים" למילה אנגלית המתארת 'חכם', וכשחזרו ותרגמו לה"ק שבשאת דעל על לקרותה "עיטור חכמים" ונכתב בספר, וזה אינו וכנ"ל.

בהדרת כבוד, ידידיכם חיים הירשמן

עובדות ומעשים

למערכת הגליון, א. "יש"כ על הגיליון הנפלא ובפרט על המאמר על אמירת ההושענות שאע"פ שהדברים כבר נכתבו כל פעם מחדש הם מרוממים את האמירה מעלה מעלה.

ב. בעבר היה מידי שבוע סיפורים ועובדות מגדולי ישראל לחיזוק התורה התפילה ועבודת ה' וכן וורטים נפלאים על הפרשה והדבר חסר היום מאד.

ובברכה שתמשיכו לזכות את הרבים, יוזוק צבי אלימלך

א) כבר היה מעשה בגברא יהודאי אשר החזיק בפרשנותו הספר 'נועם אלימלך' (להצדיק רבי אלימלך זצ"ל מליזענסק) דפוס ראשון, והיה ערכו בערך השוק היום עתה, ותפן אליו אימו מורונו כי היה היא, לבקשו לשלול הספר בשביל רעותה הטובה היושבת על המשבר, לצורך סגולי מסוים כאשר באמנה איתה.

ב) כבד אש וכו' וכאיש אשר נתבקשנו, נענה הבן והתרחצ, ואולם הקדים ופירש שמשאל הספר לאימו דיקא, וגם אם נתברר להשתמש בספר לברך ולרפא את האשה היולדת, אדרבה, בשמחה ובטוב לבב, ואולם שיהיה ברור וידוע לכל הדברים שאימו היא השואלת ממנו וקנייני השאלה ידלה ניהו, והוא אין לו עסק כלל עם הכורעת לילד ולא בעל-דברים ידדה הוא.

אך אשר יגור בא, ונתכלך הספר בשפיר ושלאי, ונפסד הספר מאוד, ונדחק לבוא בדיון עם אימו יולדתו, לעול"ש, כאשר הבן טוען - את ספרי נתתי לאימי הזו, והנה נפסד על ידי בפשיעה הקרובה לאונס, שלום תשלם בפלילים. ולעומתו האם החכמנית טוענת כנגדו להפטר, בטענה 'בעלי עמו', שכן שאלו הוא לה דין תורה לכבדה, להאכיל, להשקות, להלביש לכסות, להכניס, להוציא וכו'.

ב) והמעין בשו"ע (ח"מ רצ"ב) ובש"ך על אהר (סקל"ה) יראה דמשמע בבירור, שהאם נעשית שומר לבנה, וחייבת בפשיעתה, וחזוין שאין נפטרת בטענה 'בעלי עמו' בשל כך שהוא שאל לה לכבדה? והקשה הגאון הנודע בדורו הגר"ב פרנקל תאומים זצ"ל, על אהר, בהגהות אמרי ברוך שלו: "צריך עיון, למה לא יהיה כבעלי עמו במלאכתו, שהבן מחויב לעשות כרצונו של אביו ואימו". והניח בקושיא.

ובספר ש"י (להגר"י טב"כ זצ"ל) כתב, דבאמת אם שימש אביו ואימו באותה שעה שהפקיד [או השאיל] אצלה, אין הכי נמי דחשוב 'בעלי עמו', ואולם בשעה שאינו עוסק במלאכתו, כיון שאינו משועבד לכבדם בכל שעה ממש, שהרי במצווה עוברת טעור מביכוד אי"א וכן אם הולך ללמוד תורה, אשר על כן אין נחשב 'עמם במלאכתם' בכל עת, עי"ש.

ג) ואם יורשה נראה, כי יש לנו ליטול כלים ממשנתו של רבינו רב רבנן מורה המורים ממחיל מעתיק השמועה, מו"ר הגרי"ש זי"ע, על מנת לעיין בשרשי שאלה זו.

הנה גמרא ערוכה היא במסכת נזיקין, בבא מציעא (צ"א): אמרו ליה רבנן לרבא, שאיל לן מר (- רבינו נשאל לנו למלאכתנו, ללמוד לנו תורה, שיושב ומלמד לנו תורה כל היום, ואם נשאל ממנו בהמה ומתה, נפטר. - רש"י). אפיד, אמר להו, לאפקועי ממונאי אך בעיתו, אדרבה, אתון שאילתון לי, דאילו אנא מצי אישתמוטי לכו ממסכתא למסכתא, אתון לא מציתו לאישתמוטי. ולא היא, איהו שאיל להו ביומא דכלה, אניהו שאילו ליה בשאר יומי. ע"כ.

ולפום רהיטא הדברים תמוהים מאוד, מה היה כאן הדין ודברים בין חז"ל הקדושים אשר קטן שבהם מחיה מתים, ולהתנצחנות זו מה היא עושה, והלמא הקפיד רבא, והדברים מעצמם אומרים דרשני. ואמר בזה רבינו י"ע ביאור אשר לא יתמקם הדבש כמורה, והוא יסוד נשגב דנימ' להלכה ולא יכלה הגליון כמה שיתנה הדין, והיא לו נדפסה"ה ב"ה הערות" שם.

ותורף הדברים, דהנה הרב חיי"ל ללמוד תורה לתלמידים בחנם, ודרשו כן חכמינו (נדרים לו"א), מקראי. ותלמידיו של רבא עמדו סברו, דחויבו ללמדם תורה או חוב דבין אדם לחבירו, ומשכך שעבודו של הרב אליהו לאימו, דהיי "עמם במלאכתם". ואילו רבא הקפיד, ואורייתא קמורחא ביה, דסבר שהוא מצווה דבין אדם למקום, ושעבדו לשמים הוא, ולא בעל דינם הוא, ולא "עמם במלאכתם". הוא. [ועוד הפליג הפליג רבינו הנ"ל לבאר המשך השק"ט, קחה מ"הערות" שם].

ד) זכינו לדין שיש חילוק אם מצווה המשאיל לשואל היא מצווה למקום או לחבור, דאם היא מצווה שבין אדם למקום לא הוי המשאיל 'עמו' דהשואל, ואם היא מצווה שבין אדם לחבור הוי המשאיל לגבי השואל 'עמו' במלאכתו, ופסור השואל.

ובכר נודעה חקירתו של המנחת חינוך (מצווה לג) אם מצוות כיבוד אב ואם, היא מהמצוות שבין אדם למקום, או בין אדם לחבור. [וראה להמהדיר שם בשולי המנחת אהרן ג]. ומעתה, ידיון דיון אם הבן המשאיל נחשב שואל לאימו, תלוי לפי דרכו של רבינו הגר"ש זיע"א - בספיקת המנחת, שאם מצוות כיבוד או"א היא בנ"א למקום, אינו שואל לה, ואם הוי בנ"א לחבור הוא שואל לה, ונחשב 'עמה במלאכתה'.

ה) ולא נחתנו בשורות אלו אם שאלה הסוגלה הוי שאלה ליראות', אלא ספר 'משפטי החושן' ס' שמו, אור אפרים אות יט. וספר 'הלכה ברורה' ס' שמו, אור התשובות אות לה]. ועוד הרבה יש להאריך בשאלה זו, מכמה וכמה צדדים וצדי צדדים, למצוא נחת, שמחה ותענוג דקדושה, להתענך בתענוג הגדול והעיון הגדול מכל התענוגים והעידונים שבכל העולמות כולם, לענג רוממים, להשקות יין אריסטון מנועם שלא מעלמא הדין.

ואם רחב לבו של הגאון העורך שליט"א כאלום, צר המקום הגדול הזה, מפני חוסר מעות גלל יוקר הנייר, ההדפסה וההפצה. ומתוך אמות מצומצמות, על כרחו שליט"א, מנוע הוא להגיש אליכם עוד מאמרים נפלאים מגאונים כאלום בני אדם שליט"א, לחצוב אבני-הפז, להעתיק שמועות נאות, להנאות בהם גם בני אדם גם בני איש.

גם דעת הקהל ומרשות העורך הגאון שליט"א, אקווה לטוב, אולי יחשו-יחשוו תאבי דעת לרוע, להזויל והם מכינים, כי אך המעות קונות, וכבר אמר המאירי בריש קידושין "והקדים את הכסף, מפני שהוא ראש המדברים בכל מקום", ויהיו דמים להועיל להגדיל תורה יקרה מפנינים ולהאדירה בכל יקר ונעים. ודי בהערה זו.

ביקש את חברו לשמור נעליו היקרות מאיה בברא אלימא, והתרחש הלו ופשו ונגבו נעליו. ותבעו הכהן כסף עבורו זולתם, ואחא שחמו וטעו דהוי הכהן המפקד שאלו לו בצמעות בני אהרן לברך את העם. והשתא אחא לדינא, ואם יפצא חי"ב - נכון הוא שלשם כמים, לכהן נושא כפים - שחיתו ומסופין כפלים. ולא יהיה תוהא חילתה על הראשונות על מה שהתנדב בעם לעזור לכהן, כי ישראל חיים נפלי אפים, נעיהם צפויים לשמים, להתברך באברהם ובשלום, לברכה לו, לקבלה, לחיים ולא למוות, לשבעו ולא לרעון. ועוד שישו אליו דמים והוציא בתשלומי כסף לאברהם וחמשה. ומעשה זה, כמעשים רבים אחרים שנים ומשנים, ונלאית לכתוב; הלא וכלה תלויים אם שבוך למצות, הוי כמשועבד לחבורו והוי 'עמו במלאכתו' או לא.

1. ולא עלתה על דעתה להיפטר בטענה 'מתה' מחמת מלאכה, שכן אף היא ידעה יפה הדפסר יקר המציאות השואל לה בחזיתות הדין להגשנות ותנבותה היא על דלא עטפתיא אימא בתכריך שקוף-אטום. ופשוט.

2. ועיון נא במסותא בהגהות הגרע"ק על ש"ע אור"ח (מכון ירושלים סימן י"ד סק"ב) מה שהביא דברי מהר"ק לפי העתקת הדין, ומתוה"ד מבאר להדיא דאם שואל מבני חי"ב וחזוין כ"ל, ולא אמריון שהבן 'עמו במלאכתו'.

3. להרחבת הריעה, ראה להמלקטים המעולים והמהוללים, בספר 'הלכה ברורה' מדור אצור התשובות אות טז, ובספר 'משפטי החושן' מדור אור אפרים הערה לב.

4. ומעשה שהיה בכהן אשר טרם שעלה לדוכן,

ואמר, כי המלאכים ששמעו את גודל ערכו של אברהם אבינו ע"ה וחשיבותו בעולמות העליונים, חשבו כי בבוואם לביתו יראו ממנו מעשים גדולים ונוראים, ומה מאד הופתעו בראותם מעשים טובים רגילים הנכנסת אורחיהם וכו', וכי זה מצדיק את הגדלות שיעשו להם על מדרגת אברהם, לכן אמרו בודאי הנה מסתיר הוא את מעשיו מאתנו נלך נא לחקור אצל אשתו וממנה כבר ידע הכל, והשיב אברהם הנה אצל באתל צנועה היא וגם ממנה לא תדעו כלום, כי אדם צנוע מדריך כבר את בני ביתו שגם הם לא יפרסמו מעשיו.

נשתבחו דברא, אולי נמצא בכאן כוונה עמוקה יותר, המלאכים בהיותם כל כולם רוחניות, יכולים להתפעל רק ממעשים גדולים כהעקידה וכוונתה, שהאדם מחמלה על כל רגשותיו האנושיים ועבודתו או להשם כעבודת המלאך, אבל אינם יכולים להבין הגדלות שבמעשים הקטנים שברציפות עשייתם יוצרים ובונים את האדם השלם, "והיה עקב תשמעון"

לקראת יום הזיכרון לאדוני אבי מורי ורבי הרב דב בן-הר"ר צבי יחזקאל זצוק"ל נלב"ע י"ט מרחשון תשע"ט.

נפילת אפים

כשהתבוננו בתפילתו של רבנו ראש הישיבה הגר"ש זצ"ל ראו שהוא מאריך הרבה יותר מהרגלו בנפילת אפיים, וכשהוא סיים והרים את ראשו ומראהו כמתעורר מעולם אפיים, וסימן לש"ץ לא מתין לו ויתקדם ויאמר 'קדיש' אף אחרי עדיין לא אמר 'ואנחנו לא נדע', והוא לא אמר 'שומר ישראל' כדעת הגר"א, ובשלמתי דברי רבינו הגר"ח מוואלאצין זיע"א בנפש החיים (שער ב' פי"ח), הבנת שמי שיש לו שכיכות להתעלות המרובים שזכים בתפילה, יל או אפשרות לנפילת ב'תחנון' להגיע למדרגה גבוהה מאוד, לדבק את כל חלקי נשמתו בשרשרת קדושתם העליון, עם שורש הנשמות של כל כלל ישראל, [בנפ"ח] מרחיב לדבר גם בשם הזוהר הקדוש על הדורות העליונים שעוסקים בהם בתחנון.

את שגב מעלתו ורוב כוחה של נפילת אפים, ושישנם פעמים שכבר בשעת אמירתה היא מתקבלת מיד, יכולים אנו ללמוד מהגמ' בב"מ (נטב), שמביאה את מחלוקת החכמים בעניין תנורו של עכנאי, שנידו את רבי אליעזר בן הורקנוס, אימא שלום אשתו של רבי אליעזר אחותו של רבי גמליאל לא נתנה לבעלה ליפול על פניו כדי שלא יזנך אתה רב גמליאל, שהיה ראש ה"ב"ד שנידו את רבי אליעזר, מפני שכוחה של נפילת אפים גדול מאוד, ולכן היא חששה במיוחד מזמן זה. וכשהתחיל לה יום ר"ח ובאותו יום רבי אליעזר נפל על אפיו, ומיד נפטר רב גמליאל.

ויכולים להוסיף וללמוד מאזהרתם של חכמי הנסתר לא לומר נפילת אפים בלילה, שהביא מין הבית יוסף (או"ח סימן קלא); כתב רבינו הגדול מהר"י אבובי"ל בשם ספר צורות (צרו) החיים עמוד י"ח בלילה אין בה נפילת אפים, והענין שכן מקובל לחכמים כי נפילת אפים רמז למדת הלילה ואין נופלים על פניהם, וקורב הדבר לקצץ בנטיעות.

תקנו הקדמונים להתפלל ולהתחנן אחר התפילה בנפילת אפים, כותב הטור: 'לאחר שסיים הש"ץ התפילה, נופלים על פניהם ומתחננים'. וביארו המפרשים שאנו מתפללים בכל האופנים שאדם יכול להתפלל, בישיבה - בברכות קר"ש, בעמידה - בשמיים, בנפילת אפיים - בתחנון, וכמו שעשה משה רבינו ע"ה שנאמר: ואשב בהר... ואנכי עמדי בה... ואתפל לפני ה'... ולאחר נפילת אפיים נהגו לומר עוד בקשות, ובכלל זה 'ואנחנו לא נדע מה נעשה...' כיון שאין לנו יכולת להתפלל באופן נוסף מלבד האופנים שכבר התפללנו, ונהגו לומר 'ואנחנו לא נדע' בישיבה וימה נעשה' בעמידה, לרמוז על שמלבד נפילת אפיים כבר התפללנו בשאר האופנים, ואין אנו יכולים לעשות עוד כלום, רק 'עליך עינינו שתקבל תפילתנו'.

כתב רבנו בחי' (במדבר טו, כב): 'ויפלו על פניהם'. להתפלל, ומכאן נפילת אפיים בתפילה. ודע כי ענין נפילת אפים בתפילה זה של פלש כוונתו, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושי וביטול ההגשנות. [הרחיב שם בביאור דבריו].

שמעתי שמרן הגר"ש איערבאך זצ"ל יעץ לאלו שהיו זקוקים לישועה ויסיפון תפילה על זצ"ל רבנו. כשמתבוננים בדברי הקדמונים למידים שהמקפיד על נפילת אפיים כראוי וזכה לדברים הרבה ומבטל גזירות רעות ומרבה לקבל השפעות טובות.

רבינו חיים ויטל זיע"א כותב (שער נפ"א ז) בסוד נפילת אפים; זוכה למעלות רבות א'. נעשה בריה חדשה, כאלו כבר מת ונסתלק מן העולם. ב'. נותנין לו עוז ותעצומות לחלוט עם היצר הרע. ג'. תוספות השכל בתורה ובסודותיה. ד'. תוספות דביקות בקונו. ה'. זוכה לסמילה כדכתיב אשרי עוז לו בן מסילות בלבבם. ו'. השפעה לשכינה, שאומרת תן לי

ובנהרות לא ישטוף, כי תלך כמו אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך' (ישעיה, מגב). הלא הבטיחך הצור בזה הפסוק, מיד נכנס באש ונחלק לשלושה חלקים, ונכנסו אליו שלושת הזקנים. ויסדו 'הוא רחום' והשני 'אנא מלך רחום וחונן' והשלישי 'אין כמך רחום וחונן'.

הרוקח בסידורו (עמוד תג) כותב ש'תפילת ה' אלוהי ישראל', וזוהי מלך יהודה יסדה, כשצר סנהריב על ירושלים וביקש להחריבה, ועמד בשתי שעות בלילה ועלה לבית המקדש ויסדה.

בספר חסד לאלפים כותב שצריך לומר 'הוא רחום' בכוונה רבה, ולא טוב לבקש ליפטר מלאומרם, כי הלא יתפלל אדם כל היום, אולי יש תקוה שיעמוד ה' מכסא דין וישב על כסא רחמים עליו. וכן חלילה לומר אותם במרוצה רובה מבקש להשליך מעליו משא כבד, שהרי זה דומה למכבה את האש בתבן, והעדר טוב. ולעיתים בצרה, יאמרו התחנונים של שני וחמישי במיתון רב, בשל קול התחנון, ויראו נפלאות בסייעתא דשמיא. והריעב"ץ כותב בהקדמה לסידור: 'הדבר מנוסה ובדוק מקובל ביד זקני הדור, בקריאת והוא רחום בקול רם בציבור שמבטלת גזירות רעות'.

לאאמור"ז זצ"ל היתה חביבות מיוחדת לתפילת 'הוא רחום', הוא השתוקק להתפלל תפילה זו שבה אנו משבחים את הבורא על גודל חסדיו ורחמים, ומזכירים זכות ומרבים תחנונים ובקשות על בניין חלליהם וזכות ישראל ועל צרות הכלל והפרט, ומבקשים שימחל לנו על חטאנו, ושיחון אותנו העם המיוחדים שמו בעולם למען כבוד שמו יתברך.

בשנים האחרונות ביקשו פעמים רבות לכבדו בסנדקאות גם בימי שני וחמישי, נגרס לו צער שהוא מפסיד תפילה זו, ומשום כך הוא מואץ לקבל סנדקאות ביום שני וחמישי כדי לא להפסיד תפילה נעלה זו. היה לי פלא הנהגה זו, כיון שאבא רצה תמיד לנהוג כדרכם של גדולי הדורות, ולא שמענו שהם נמנעו מקבל סנדקאות ביום שני וחמישי תחילה אבא לא השיב לנו את טעמו, אולם בהזדמנות הוא השיב שחשבו על שכיבדו גם את שאר הרבנים ברכסים, ובדרך זו מבקשים גם סנדקאות. [להרבה מתלמידיו היה צער שהוא אינו מוכן לקבל את בקשתם, תלמידו הנעלה הרב א"ש דביצור שליט"א בחכמתו מצא עצה עבורם, והוא העביר לו את הבקשה רק לאחר תפילת שחרית].

התפרסם מעשה מאחד מתושבי הדרום שכשהשתחילה המלחמה והסכנות היו מרובות, הוא התפלל הרבה ולמד שעות ברציפות, אולם המתח והפחד העציבו אותו. כשישן ראה בחלום זקן שפניו מאירות באור יקרות והוא שואל למה אתה עצוב, וסיפר לו את הסיבה, ושאל אותו מה הרב מציע לעשות בכדי להינצל. והשיב לו, שיקפיד לומר תחנון כל יום ובעיקר בשני וחמישי, שהם ימי רצון, ובדאי ינצל ולא יארע לו ולמשפחתו שום נזק. וביאר שמילות תפילת תחנון תיקנו בדיוק בשביל זה, ואמירת המילים של התפילות, מבטלת מהאדם כל דבר רע, והוסיף שהסליחות שאמרו לפני כמה ימים בב"ב ביטלו הרבה גזירות. הוא התעורר נסער ומרוגע, וסיפר לרבו את הסיפור, ותיאר לו את מותו של הצדיק שלא הכיר קודם, והרב הראה לו כמה תמונות ומיד זיהה את דמות הגאון המופלא רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל, שנפטר לפני כעשר שנים.

רבינו ראש הישיבה זצ"ל דיבר במעלתו של אחד מתלמידיו שהוא יקר מזה, ויש לו התפעלות מיוחדת ממנו. וסיפר שמכיוון שבישיבה מתפללים גם מרן הגר"ש וגם הוא, פעמים רבות אין תחנון בישיבה, משום כך הוא יגיש לשלד האם הנהגתו בסדר שהוא הולך לפעמים בימי שני וחמישי להתפלל בבית הכנסת הגר"א כדי לומר תפילת 'הוא רחום' ותחנון, ראש הישיבה התפעל ואמר שברוך כלל אנשים מתחילים ושמיים להיפטר, ובעל נפש כמוהו מרגיש חסידים.

והוא רחום

כתב בבית יוסף (או"ח סימן קיד) שתפילת והוא רחום נתקנה על ידי מעשה נס גדול. באבדורם הביא בשם האבן ירחי המעשה נס שהיה - שמעתי שיסדרו שלוש זקנים על ספינת גלות ירושלים, שהגיעה למשלת הגנה אחד. ואמר לבחנם בכבשן האש כחנניה מישאל ועזריה, אם הם מורע ישראל, ונתן להם זמן שלוש יום. לטוף הזמן חלם אחד מהן מקרא שככות בו תרין (פעמים) כי ותלת (שלוש פעמים) לא, ולא ידע מה הוא (ולא ידע מה היה). אמרו לו שלושת הזקנים זה הפסוק 'כי תעבור במים - אתך אני

רוממות דמעשים

שהרי שם בשמים אין בכלל שאלות. לפיכך פתח להם את הרקיעים, והראה להם כיצד נראה הדבר בעולם הזה, וכשראו את העקידה המהולל הזה, עם כל השאלות והתמיהות שהדבר מעורר, מיד הם התחילו לבכות. אבל אם היו רואים את המחזה משם, דרך המראה הנגלי שברקיע, אם היו מתעוררים להם שום שאלות, לא צער ולא דמעות. שם היו מבנים שככה טובה יותר.

האבא מיד יסכים!

סיפר אחד מתלמידי רבינו מרן ה"דרכי שמואל" זצוק"ל: לאחר תפילת שחרית היו עולים יחדיו רבינו ואפיו: 'ואם הקש"ץ זצוק"ל לביתו של הגר"ש ברחוב פרוש, שם היו סועדים בצוותא את ארוחת הבוקר. יום אחד, הוצרכתי לדבר עימם בענין מסוים. נטלתי את בני, והוא לא כבן ארבע שנים, וברד"ל "חידור" עליתי לביתו. נכנסתי, הגר"ש ישב בסעודת שחרית עם בנו רבינו הגדול, ושותת עמם על הענין.

אך בני הקט החל להשתעמם, ומכיון שבאותו זמן כנראה למדו בנן על אברהם אבינו, פנה אלי בשאלה קולנית: 'אבא, הצדיק הזה הוא יותר מאברהם אבינו או פחות ממנו?!'... עם כל אי-הנעימות עימם, 'הוא פחות'. הילד לא הפך! 'ואם הקש"ץ יאמר לו לשחוט את הבן שלו, הוא יסכים לשחוט?!' הגר"ש צחק בטוב לבב, אך רבינו ראש הישיבה הגיב בבת שחוק בענווה יתירה: 'האבא מיד יסכים, הבן אולי לא יסכים...'.

של בנו הגאון זצ"ל. הכאב היה עצום ונורא, אבל הגר"ש הוכיח את אמונתו הזכה בכורא עולם, ודבריו הספד שלו בעת ההלילה שזר כמה דברי אמנה שיש בהם כדי לחזק לבבות שבורים.

הוא הזכיר את הפסוק (בראשית כז, א) 'ויהי כי זקן יצחק, ותכנין עניו מראות', רש"י מפרש: דבר אחר, כשנעקע על גבי המזבח, והוא אביו רוצה לשחוט, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים. וירדו דמעותיהם ונפלו על עניו, לפיכך כהו עניו.

ושל בתמיה, וכי מדוע היו השמים צריכים להיפתח? האם מלאכי השרת אינם יכולים לראות את הנעשה בעולמנו, גם מבعد למעשה השמים? נגד להם הוא!

ותיר, דבשמים ממעל גבלה לעין כל שממנו לא תצא הרעות, ולאחר מזה ושרשים שנה יזכה האדם לראות על מה ולמה עשה לו ה' ככה, ומה היה הסוד בכל אותן צרות ויסורים שבאו עליו.

זו היא, איפוא, הסיבה. שכאשר מלאכי השרת רצו לבכות על עקידת יצחק, היו צריכים לפתוח בפניהם את השמים, כדברי רש"י הנ"ל, כי אם לא כן, הם כלל וכלל לא היו מתרגשים מהעקידה,

סודם הפציר בהם מאד לסור אל ביתו, וכבר כתב הגר"א שכל מקום שנאמר 'מאד' הכוונה שהוא למעלה מכל אפשרות ההשגה. ועוד, שכבאו אל ביתו מסר נפשו עד הנקודת האחרונה עד כדי יגשו לשבור את הדלת, ולאמלא הוכם בסגורים הגדולה, כי הרי לא בשביל עצמם חששו המלאכים, כך היתה מדרגתו בחסד.

והנה הדבר תמוה, כתוב בסוף הפרשה 'ויזכור אליקים את אברהם וישלח את לבו מתוך ההפכה, וזכר שהיה לו יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא, ולא גילה הדבר שהיה חס עליו, לפיכך חס הקב"ה עליו (רש"י שם), והלא זה דבר מופלא מאד, שאדם גדול החסד במדה של מסירות נפש כזאת, לא תחשב לו כל זאת כללום, אלא מה יחשב לו כשנצרך לזכות, שלא היה הגרוע שבמלשינים למסור את דודו שהוא גיסו ורבו לרצוחים.

ביאר מרן הסבא מסלבודקה זצוק"ל, שכל מה שמגיע לאדם מסיבות על ידי חינוך ולמוד וחינוך, ואפילו עד מסירות נפש ועד בכלל, אינו אלא חיצוניות ולא מדרגת האדם האמיתית, ומה היא מדרגתו, כשמגברת על יצרו דבר שלא למד מאחרים בדבר שם הוא נלחם נגד יצרו הפנימי.

הנסיון רק בעולם הזה

כמה שנים לפני פטירתו של ראש ישיבת מיר באר"ה, מרן הגאון רבי שמואל לייבוביץ זצוק"ל, פקדה אותו צרה גדולה, עם פטירתו

אפשרות להנצחה \ ברכה על גבי הגליון באחת מן האפשרויות הבאות: בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' לפי החיפוש: קופות נוספות \ 'רוממות' - גליון שבועי לבני התורה

רוממות

פרשת וירא תשפ"ו

גליון 488 שנה י"א

גליון שבועי לבני התורה

ביאור עניני
הפרשה

רוממות הפרשה

הרב יוסף בריקמן

עבודת האבות – "מסדי ארץ"

עומדים אנחנו בפרשיות המדברות מהאבות הק' שנקראו 'וְהָאֲתָנִים מִסְדֵּי אֶרֶץ' (מיכה ו,ב), שהם אלו שהכינו והעלו את הארץ למדרגה שתהיה ראויה לקבלת התורה. כי על מנת שהתורה תוכל לרדת לארץ, צריך להכין את הארץ ולעלות אותה, משום שהתורה אינה יכולה לירד לעולם שכולו חומריות.

והנהביוםהשישילבריתאתהעולםבראקהב"האֵתהאדם,הגדולבענקים,שהיה בדרגהיותרעליונהמהמלאכיםהכיגבוהיםשקיימים.אךבשעההחמישית, שעה אחת קודם חצות, שכבר מתחיל להתנוצץ אור השבת, וממילא החל העולם להתעלות, והגיע כמעט עד תכליתו (לק"ת לארץ"ל בראשית). עבר אדם קדמא על צווי השי"ת, ואכל מעץ הדעת ופגם והחריב בכל העולמות, ועירב טובברועורעבטוב.וחטאוהיהשהתבונןיתרעלמידהבחכמתהטבע שהיא בבריאה, וכיון שהתבונן בבריאה שהיא למטה ממדרגתו נמשך למטה לחומריות, במקום להתעלות למעלה למעלה ולהדבק בחכמה העליונה.

ושורשהחטאהיהבזהשחישבשחשונותהרבים,שרצהלהכניסאתהרעבתוכו ולהלחם בו מבפנים. ואמנם מאחר שעדיין לא ניתנה התורה היה לו מקום לטעות, וכדכתב הנפש החיים (ש"א פכ"ב) שאחר מתן תורה כיון שלא נתגלו טעמי תורה עד תכליתם, אין לשום אדם להוסיף או לגרוע ממצוות התורה, אולם מחמת שלא הראשון נתגלו טעמי התורה, לכן היה צורך לעבודתם ולחשבן חשבונות. אבל למעשה חטא כיון שזה לא היה כאשר צוה ה'.

וכיון שחטא אדם הראשון, קלקל ופגם בכל העולמות, נפל לעולם הזה, ונהיה למציאות אחרת במקום אחר, ואף שהחלק העליון שלו, הנשמה, נסתלקה ממנו טרם שבאלחטוא, הואיל וישבחינות שבהם לא שייך פגם, ולכן כשהאדם נמשך אחר החומריות ממילא שוב אינו שייך לבחינת הנשמה וממילא אינה נפגמת בחטא, מ"מ נעשה פגם שורא בעולמות העליונים. ולזה היה צורך לעבודתם של האבות לתיקון החטא, והואיל והעולמות אתה העולם ממקום הנפילה צריך דווקא לאבות - 'וְהָאֲתָנִים מִסְדֵּי אֶרֶץ'.

'אלוקי הארץ'

והאבות הם שהחלו בתיקון חטא אדם הראשון, וגילו כבודו ית' בארץ, ואברהם אבינו הוא היה הראשון שהחל בתיקון הזה, לגלות את מציאות הקב"ה כאן בבריאה. כי עד אז היה נקרא 'אלוקי השמים' ובעבודתו של אברהם אבינו התחיל להיקרא גם 'אלוקי הארץ' (בר"ר נט,ח). שהיה מכניס אורחים ומאכיל אותם.

וכפי שביאר רש"י על הפסוק (כא,לג) "וַיֵּטֶע אֶשֶׁל בְּבֶאֱר שָׁבַע וַיִּקְרָא

שֵׁם בְּשֵׁם ה' קָל עוֹלָם" - 'על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם, לאחר שאוכלין ושותין, אמר להם ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם, משל מי שאמר והיה העולם אכלתם', ובזה היה מגלה לבריות מציאות השי"ת.

תיקון העולם – התבוננות בשורש החכמה

וכך הוא הנוסח שאנו אומרים בזימון 'נברך שאכלנו משלו', שזה ירושה לנו מאברהם אבינו, שאין אנו מזכירים בתחילה למי מברכים, אלא באופן נסתר שאכלנו משלו. ורק בברכת המזון עצמה אנו אומרים 'ברוך אתה ה'! וזה כדרך שעשה אברהם אבינו כפי שכתב רש"י, שבתחילה אמר להם שיברכו למי שאכלו משלו, כלומר, שרצה שיתבוננו מעצמם, מניין ניתן להם האוכל, ושיבינו שעל כרחך אין שום דבר בבריאה ללא בורא שברא אותה, - 'סבורים אתם שמשלי אכלתם, משל מי שאמר והיה עולם אכלתם', ואחר כך, הם מעצמם היו מברכים להקב"ה.

ובכך אברהם אבינו התחיל לעלות את הבריאה עצמה, על ידי שעמל להשתייך לתחילת הבריאה ה'פְּרָאשִׁית פְּרָא', ועל ידי ההתבוננות שהיא היפך השטחיות, חיפש את בעל הבירה מקור ההויה וההשפעות, ולא הסתפק בראיית העין השטחית, וזהו גופא התיקון לחטא אדם הראשון שנסתכל בחכמת הטבע, מה שהעין רואה, ולא בשורש החכמה.

עשרה נסיונות – לא הרחרו אחר מידותי

ולזאת נתנסה אברהם בעשרה נסיונות, כי בעבור תיקון החטא, היה עליו לעמוד בכל הנסיונות הקשים הללו, ולהראות אמיתות אמונתו, ואחד הנסיונות היה כשנצטווה על המילה.

ובתחילת הפרשה על הפסוק 'וַיִּרְא אֱלֹהֵי ה' פְּאֶלְנִי מִמְּרָא', פירש רש"י ומקורו ממדרש תנחומא (ג) שממראה היה שנתן לאברהם אבינו עצה על המילה, ולכן נגלה אליו בחלקו, והיינו שגם הקב"ה החשיב למעלה את עצתו של ממרעל המילה, ועל כן נגלה אליו בחלקו.

ובודאי שאין הכוונה נח"ו שהיה לאברהם אבינו ספק האם לקיים ציווי השי"ת, וביקש עצה האם לקיים את ציווי השי"ת אם לאו, שהרי זהו כל מעלת האבות שלא הרחרו כלל אחר דבריו של השי"ת. וכמו שאמר השי"ת למשה רבינו, 'חבל על דאבדון ולא משתכחין' שהם לא הרחרו אחר מידותי, אע"פ שלא קיימתי להם מה שהבטחתי (סנהדרין קיא,א).

7. ועיין מש"כ רש"י (כד,ז), 'אמר לו עכשיו הוא אלוקי השמים ואלוקי הארץ שהרגלתי בפי הבריות, אבל כשלחני מבית אבי, היה אלוקי השמים ולא אלוקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ. וע"פ ב"אמרי נועם' (לקוטי הש"ס חגיגה ב') שהביא משמיה דהגר"א שבחינת אברהם היא 'יראה' להראות העולם השגחתו ואין שמביט על העולם, וזהו 'וַיִּקְרָא אֶבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאָה אֶשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּרַח ה' יִרְאָה', עיי"ש.
8. א"ה, דגראה שמה שעונים ואומרים 'הי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם' אין זה מעיקר הדימון.
9. שכן פועלת אף הכרתו של האדם, תחילה אדם צריך להכיר שיש מי שהביא לו את האוכל, ואחר שמכיר בזה, יכול להגיע ולהכיר שהקב"ה הוא מקור הכל. וזהו שאומרים בתחילה בברך למי שאכלנו משלו, ואח"כ מברכים להקב"ה שהוא זה שהביא לנו.
10. והיינו שגם אין לומר שלכן הקב"ה החשיב את ממרעל, שהוא זה שמחמתו קיים אברהם אבינו את ציווי ה'י"ת. ועיין בפירוש הרא"ש עה"ת, ובדעת זקנים מבעלי התוס', ובחוקוני, שהקשו מדוע היה צריך אברהם ראש המאמינים לקחת עצה על המילה, וע"פ שפתי חכמים.
11. במקו"א הוסיף רבינו שאברהם אבינו חשש שיהא חילול השם ח"ו, באופן שכל העולם ידע שכביכול סיכן את עצמו, ועל זה השיב לו ממרעל שכל העולם יודע שהקב"ה הוציא מכשבו

הראשון עשה תשובה קשה, שפירש מן האשה וישב בנהר גיחון והיה כל גופו מנוקב ככברה (עיי' עירובין דף יח ופרד"א), עדיין נשאר העולם בקלקולו. ואפילו שלא חטא במזיד אלא הנחש והאשה הטעוה, מ"מ איתא במדרש (בר"ר יט,ב) שאמר 'אכלתי ואוכל', ואין הכוונה שנתכונן למרוד ח"ו, אלא שלאחר שהשיג גודל חטאו, סבר שאי אפשר עוד לתקנו, שמכיון שהיה דבוק בחכמה העליונה, לא היה באפשרותו להשיג את התשובה, ואכמ"ל. וכיון שלא נתקן החטא, נשאר העולם בקלקולו, וגם בדורות שלאחר מכן לא תוקן החטא, ואף שהיו צדיקים קודם אברהם אבינו כמו מתושלח, אף על פי כן הם לא ניסו להשתייך לתחילת הבריאה, לקודם החטא, שעל ידי זה ייעשה התיקון, אלא רק נשמרו לא להמשיך אחרי הרע של דור המבול ודור הפלגה. וכן לא דאג לבני דורו, ולכן גם הוא לא התחיל בתיקון, אלא רק הוציא את הקלה מהאדמה. ואף שחנך היה שייך לדורות האלו של קודם החטא, אבל הוא לא ניסה להשפיע דרגות אלו למעלה למטה לארץ ולכל בני דורו, אלא הוא נמשך אחר מעלתו ונתעלה יותר למעלה, [משא"כ אדם הראשון שנמשך למטה אחר החומריות] ואשר על כן 'וַיִּאֲנֶה כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹקִים'.

6. מהלך דברי רבינו הם לבאר שאברהם אבינו יוצחק ועקב אחריו, הם החלו בתיקון העולם, ולהכין את הארץ, ולעלות את החומריות למעלה, ואילו אדם הראשון הגם שרצה לתקן את הארץ בכדי שהתורה תוכל לרדת למטה לארץ, מ"מ נמשך אחר החומריות יותר מדאי, ולכן נעשה פגם נורא בכל העולמות.

1. עיין בגמ' (ר"ה יא,א): 'ר"א אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנאמר ויקהל אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג ירח שנוולד בו איתני עולם'. ופירש רבינו חננאל (שם) 'שנוולד בו איתני עולם הם היסודות'. ועיי"ש עוד שהאבות הם היסודות.
2. והיה מאריך רבינו לבאר ולפרט גודל מעלתו של אדם הראשון, ששרש נשמתו היתה למעלה מן המלאכים, והיה כולו רוחני, עד שטעו בו מלאכי השתר ובקשו לומר לפניו קדוש (בר"ר ב,ח). ואף שדאי בבחינה ידועה דרגתו פחותה מהמלאכים, שכללות הכל הוא בריאה בעולם הזה, אך היה דבוק בחכמה העליונה שהרי השיג את שער ה' דבינה המשתייך לחכמה העליונה. ונתעלה לדרגה שעליה אמר הקב"ה למשה שאי אפשר להשיגה 'כִּי לֹא יִרְאֶנִּי הָאָדָם וְחַי' וּמִמֶּנִּי אָדָם הָרָאוּשׁ זָכָה לְהִשְׁגָּה. וכתב בנפש החיים (ש"א פכ"ב) שהשיג טעמי תורה עד תכליתם, והא דכתיב 'וְלֹא קָם וְגו' כְּמִשְׁה', הכוונה למצב שלאחר החטא, שכבר נתקלקלו העולמות, שם לא קם כמוהו, אבל קודם החטא אדם הראשון היה בדרגה גבוהה יותר.
3. ורגיל היה רבינו להביא ולהמשיך את מה שאמרו בזה"ק שהפגם היה כדוגמת השמרים של היין המצויים בתחתית, שכשהיין שוקט על שמריו אינו נפגם כלל על ידיהם, אבל כשמתערבבים ועולים למעלה אז היין נפסד מחמתם, ואכמ"ל.
4. עיין באורך בכל זה בלש"י (הדעה ח"ב דרוש ד' ענף כ' סימן א').
5. והוסיף רבינו, ועיין עוד באורך בפרשת בראשית, כי אף שאדם

בא-ל שד-י ושמ-י הוי"ה לא נודעתי להם, ורק יעקב היה כמעט בדרגתו של משה, שיעקב הגיע אחר אבותיו אברהם ויצחק, כעקב על גבי ענקים, ומשה היה על גביהם. וככל שדרגתו יותר עליונה הגילוי יותר עליון ויש יותר רחמים, ולכן השיג שם הוי"ה, שהוא גבוה מעל גבוה והוא תכלית הרחמים, ועוד השיג כל הי"ג מידות של רחמים.¹⁵

ואע"פ שמשג השיג יותר מהאבות הק', אמרו חז"ל (שמו"ר ו, ד) 'אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגלית על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם שמי ה' כשם שאמרתי לך ולא הרהרו אחר מידותי, שלמרות שהשגתם היתה למטה מהשגת משה רבנו שלא השיגו שם הוי"ה, מ"מ בבחינה זו שלא הרהרו אחר מידותי אמר הקב"ה 'חבל על דאבדין ולא משתכחין', שהאבות הק' רצו אחריו כסוסים בין בצעי המים (סנהדרין צו, א) בלא להרהר אחר מידותיו של הקב"ה.

ולכן רק אברהם, יצחק ויעקב, נקראו 'אבות', כיון שאב מייסד ומטביע את הטבעים בבנו, האבות הטביעו את התכונות שלהם בחלבו ודמו של ה'יהודי'. אבל משה נקרא 'רבנו', כי הרב משפיע רוחניות בתלמיד, אבל לא מטביע תכונות נפשו ממש. לכן בתפילת שמו"ע אנו מזכירים, אלוקי אברהם יצחק ויעקב, שמידותיהם טבועות בחלבנו ודמנו, ואנו משתייכים אליהם מצד עצמותינו. אבל משה רבנו לא נזכר. משום שמשגה רבנו נקרא ארנן של ישראל, שכל התורה שישלנו וכל ההשגה שלנו בתורה, נובעת ממשגה רבנו, אבל משה לא הטביע את כוחותיו וטבעי בתוך עם ישראל אלא רק לימד את התורה, משא"כ האבות שהטביעו את חותמם בבניהם לדורות עולם.

ומצאת את לבבו נאמן

והנה בנסיון העקידה רצה הקב"ה שאברהם אבינו יעקור גם את הטבעים הטובים שבו כדכתיב 'בנך את יחידך אשר אהבת', והיינו שיכרף ויצרף כל דבר ציוני שקשור לעולם הזה. וכתב בשב שבעתא (בהקדמה) ש'שקודם הנסיון כתוב 'את בנך את יחידך אשר אהבת', אך אחר העקידה אמר לו המלאך 'אל תשלח ידך אל הנער' ולא אמר 'אשר אהבת', כי אברהם אבינו כבר עקר את אהבתו ליצחק עד שאין לו שום אהבה אחרת חוץ מאהבת ה'. ובזה הגיע לתכלית, שעי"ז קרא עליו הכתוב (נחמיה ט, ח) 'ומצאת את לבבו נאמן לפניך', דכיון שהאהבה בלב היא אחת, ממילא כל השאיפה וכל הצמאון זה רק להגיע להידבק בה, להגיע לשורש כל דבר ולעומקו. וכאשר אברהם אבינו היה דבק בהקב"ה הרי שתיקן את מה שפגם אדם הראשון.

וכתב הרמח"ל שצריך להתבונן מה עשו אבותינו, ואף שאנו רחוקים מהם, שייך בזה התבוננות, ובמיוחד בימים האלו שאנו קוראים בתורה את הפרשיות של האבות הק', מחוייבים אנו ללמוד ממעשיהם, תמיד, אבל עכשיו ביותר. וכאשר הקריאה מעוררת יותר שייכות למידותם 'וחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי'. להכיר את האמת האמיתית, וזה מביא את האדם ליראה ולאבהב כל אחד לפי כוחו, ועל ידי כך הוא זוכה לתורה, וחוזר חלילה... ונזכה לקיים את הדברים למעשה כי הם חיינו לטוב לנו כל הימים.

שכתב המהר"ל בביאור דברי הגמרא (נדרים פא, א) 'על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל וכו' עד שפרשו הקב"ה בעצמו, על עזובם את תורתו אשר נתתי לפניכם, שלא ברכו בתורה תחילה'. וביאר המהר"ל, ש'תחילה' הכוונה שאף שדאי למדו, והיו 'תופסי התורה' כלשון הנביא ישעיה, אבל לא ברכו בתורה תחילה, ואני לא מסוגל כמעט להוציא מן הפה דברי הנוראים, שמרוב 'אהבת התורה' נשתכח 'אהבת הבורא' מליבם, שאין מקום בלב לשתי אהבות, שאין אהבה לשנים, עד כדי שאפילו אהבת התורה היא לפעמים גדולה על חשבון אהבת ה' והדברים הנוראים, וא"כ אברהם אבינו שהוא מידת ה'חסד' וה'רחמים', ובאהבתו הגדולה לבנו היה הפרעה קצת לאהבה הגדולה לקב"ה, ולכן זבח לגמרי אהבה זו וע"ז זה השלים את אהבתו לקב"ה, וסיים רבינו, והלואי שנשתיין לדברים. עוד היה מוסיף רבינו בדברי המהר"ל כי הדברים הנוראים, שדווקא מחמת גודל הדביקות בתורה עצמה, זה יכול להיות סיבה ח"ו להניח את אהבת ה' זה היה התביעה על אנשי בית שני, שהרי בזמנם נתרבה כח התורה וכמבואר בפרקי היכלות ועוד, ודווקא זה גרם להם לחסרון שלא ברכו בתורה תחילה. ורבינו היה מעורר הרבה שעליו להתחזק בענין זה, לזכור את 'נותן התורה', לזכור מהיון התורה באה אלינו, והיה מזכיר את הרמב"ם בפירוש המשנה שבהרבה מקומות מתחיל לפרש: מן הקב"ה וכו', שכך צריך להיות את התורה, כשלומדים את התורה, לזכור את הנותן. ובהדמנות סיפר רבינו בשבעה שמות הגר"ש אלישיב זצוק"ל התחיל שוב את מסכתא שבת, שמעו אותו אומר: הקב"ה ברא את העולם בששת ימי המעשה, ואח"כ שבת ביום השביעי, ולכן צוה אותנו על שמירת השבת, וצוה על ל"ט מלאכות שאסור לעשותן, ואחת המלאכות היא 'הוצאה מרשות לרשות', וזה מה שמשמנה אותנו.

שם הוי"ה, וכיון שסבר שמידת הדין נותנת להמית צדיק עם רשע [וכמו ששייך לפעמים שניתן רשות להשחית להשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, ומ"מ גם שם אינו עושה מאומה מכלי שניתן לו רשות מהקב"ה], ומכיון שלא השיג מידת שם הוי"ה שהוא כולו רחמים, ביקש שלא יספה צדיק עם רשע שיש שייך לתבוע גם במידת הדין, והתפלל גם שישא לכל המקום בעבורם.
16. והמשיך רבינו ואמר כי רק בשחירת של שבת נזכר 'ישמח משה במתנת חלקו' וזו הפעם היחידה ששבו של אדם מוזכר בתפילה, והוא היה האריך במקור, ואף אן הארכנו בזה במקור.
17. והיה מרחיב רבינו לבאר כי אפילו שלמה, המלך החכם מכל האדם, לא השיג כמשה רבנו, וגם יהושע שהוא התלמיד הגדול לא הגיע לדרגת רבו, ומבואר בחז"ל (ב"ב עה, א) 'פני משה כפני חמה' ופני יהושע כפני לבנה או לאותה בושא ואוי לא לאותה כלילה'. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שבאמת 'אוי לא לאותה בושא או לא לאותה כלילה', וכל מה שהיה ליהושע לעומת משה רבינו זה כמו לבנה כלפי חמה.
18. וכאשר היה מזכיר רבינו את הקצות' היה אומר כי אי אפשר להזכיר את רבינו הקצות' בלי לקבל פחד פחדים... שאנחנו לא יודעים מי זה הקצות', וכבר הארכתי במקום אחר בכל הפרטים של העובדא, אך היה לפני כל שיעור יושב שזו רב ובוכה ועל עצמו ואומר 'וְלָקַחְתָּ אֶתְּךָ אֶתְּךָ אֶתְּךָ מִן הַלֶּקֶט קָטָן', וכמו שרק כך יכל להיות לנו 'קצות'... וכמו שאני רגיל להזכיר בעניי דברי מן החזו"ט שאמר שה'לא מאסתינו ולא גאלתינו' הוא בזה שנתן לנו קצות ורע"א, ובעניי אני מוסיף את מן הגר"ח ורן החזו"ט זיע"א, אבל אנו לא מספיק חיים את הפחד מזה הקצות'...
19. במקור' רבינו הרחיב וביאר שהדברים מבוארים על פי מה

אלא הביאור הוא, דמאחר שכל תפקיד אברהם אבינו היה לגלות את מלכות השי"ת בבריא, וכמו שאחז"ל (ב"ר לט, יד) עה"פ 'וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן' שאברהם גייר את האנשים ושרה את הנשים, ואברהם הוא זה שפירסם אמונת ה' שהקב"ה חפץ להיטיב לבריותיו, והוא מלך החפץ בחיים של בריותיו ולא במיתתם ובהענשתם. לכן רצה שחבריו יתבוננו במצוות המילה, ויכירו מעצמם שצריך לעשות את ציווי ה', אפילו שזה היה לכאורה נגד כל מה שלימד בעולם לקדש את החיים, שמידת הקב"ה להיטיב לבריותיו, ואילו מעשה זה הרי הוא סכנת נפשות.

וכמו שאחז"ל (ב"ר מב, ח) שאמרו לו ענר ואשכול: 'כבר בן מאה שנה אתה ואתה הולך ומצער את עצמך'?! 'מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך?!' אך ממרא אמר לו: 'אלוקיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון, והדבר הזה שאמר לך למול אין אתה שומע לו?!' וכיון שכל עבודתו של אברהם אבינו לגלות את כבודו בארץ, רצה שיתבוננו בזה יגידו לו את מה שממרא אמר לו, ויגיעו ליקל וחומר' זה מעצמם.¹²

והואיל וכל עבודתו של אברהם אבינו היתה לגלות את כבודו ית' כאן בארץ, רצה שיתבוננו בזה ושיגו הק"ו מעצמם, שאם הצילו מכבשן האש, ברעב ובמלחמת המלכים, ודאי יעמוד לו גם במילה.

עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה

ומכל מקום רק על העקידה כתיב (כב, יב) 'כִּי עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי יִירָא אֱלֹקִים אֶתָּה' ופרש"י שרק מעתה ישרלימה להשיב לשטן ולאומות העולם התמהים מה היא חביתא יצחק, שאברהם עמד בנסיון למרות שהיה דבר לא מובן, וכמבואר בחז"ל (רש"י סנהדרין פט, בד"ה הנסה) שא"ל השטן 'וכי היה לו לאוהבך לנסותך בדבר שהוא תלואה אותך ומכירת זרעך'. ומבואר בחז"ל שהקב"ה ביקש מאברהם אבינו לעמוד דוקא בנסיון זה, וכמשי"כרש"י קחנא אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש'. ועוד נתבאר בעניין זה בחז"ל (הו"ד ברש"י במקום) 'ביום השלישי למחר מלהראותו מיד, כדי שלא יאמרו הממוערבב פתאום וטרד דעתו, ואילו היה לו שהיה להמלך אל לבולא היה עושה', ועל ידי האיחור ליום השלישי הראה עוצם גדלותו, שהיה לו שהיה להמלך אל ליבו, ובכל זאת עשה רצון ה' בלי להבין, שזהו עיקר הנסיון.

הנסיון הגדול של אאע"ה הוא נסיון העקידה, ואיתא במדרש (ב"ר מג, ט) שאין הקב"ה נוקש בקנקן אלא אם יכול. וא"כ יש להתבונן, לשם מה צריך את הנסיון. אלא, דעיקר תכלית הנסיון היא להוציא מן הכח אל הפועל, שזהו תכליתו של עולם המעשה שהיא אב"מ עשה' ולא רק ב"ח. ולכן נתנסה בעשרה נסיונות, כיבשיל לתקן את החטא של אדם הראשון צריך לעמוד בכל הנסיונות הקשים הללו כדי להראות את אמיתת אמונתו.

'חבל על דאבדין'

וכאשר גילה אברהם אבינו מלכות השי"ת בעולם, אז החל התיקון. ואחריו יצחק ויעקב כל אחד בדרך עבודתו. וכאשר הגיע משה רבינו הרי שהשיג יותר מהאבות כדכתיב 'וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב

האש, ואין מה לחשוש ולפחד מחילול השם ח"ו.
12. במקור' הוסיף רבינו כי עוד יש לבאר בזה, שהתייעץ עמהם משום 'דרך ארץ'. דמאחר שהיו בעלי בריתו, דרך ארץ להתייעץ עמהם. וכדמצינו אף אצל הכהן גדול ביום הכיפורים 'וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ', שהיה משמיע קולו קודם שנקנס לקדש הקודשים. ולא נכנס פתאום, שאין זה מנהג דרך ארץ. ולא כהן המכוון בדבריו, שכלפי בעלי בריתו, אם לא היה מודיעם קודם היה בזה חסרון דרך ארץ, שהמילה היתה נעשית קודם שהיו מוכנים לזה, וכמו הכהן גדול ביום הכיפורים שנודע ביאתו קודם שנקנס.
13. וז"ל מדרש: עיקר וואונטיאטו שלו לא היתה אלא בימי דוד ולא היה ראוי לבא אלא בימי שאול וכו' לפיכך כלם לא באו אלא בימי בני אדם גבורים שהם יכולים לעמוד בהן, ולא בימי בני אדם שפופים, שאין יכולים לעמוד בהן. א"ר חייא רבה משל לגג שהיה בידו קופה מלאה כוסות ודייטרוטין ובשעה שהיה מבקש תלית את קופתו היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה ואח"כ היה תולה את קופתו, לפיכך לא באו בימי בני אדם שפופים אלא בימי בני אדם גבורים שהן יכולים לעמוד בהם, ע"כ.
14. ומבואר שהקב"ה מביא נסיונות רק למי שיכול לעמוד בהם, ואם נאמר שענין הנסיון הוא לבחון את הדרגה של האדם, הרי כבר התברר דרגתו לפני הנסיון שיכול לעמוד בזה, ומדוע אינו מספיק. אלא ע"כ כמו שנתבאר בפנים.
15. והוסיף רבינו כי מאחר שאברהם אבינו לא השיג את מידת הרחמים, לכן כשגילה לו הקב"ה שעומד להפוך את סדום ועמורה, התחיל אברהם אבינו ללמד עליהם זכות, אולי שי צדיקים בתוך העיר יצילו מעונשם, וכמו שכתבו 'וַיִּגַּשׁ אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסָּפֶה צִדִּיק עִם רָשָׁע', שתבע משפט. וביאר בזה הרמב"ן שהאבות לא השיגו